

การศึกษาเชิงวิเคราะห์มรรคมืองค์ ๘ ในพุทธปรัชญาเถรวาทกับภาวะสมดุล
ของระบบนิเวศ

An Analytical Study of Noble Eightfold Path in Theravada
Buddhist Philosophy and the Ecological Equilibrium

วิจิตร คดเกี้ยว Wijit Khoskaeo^๑

ประเวศ อินทองปาน Praves Intongpan^๒

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑. เพื่อศึกษาภาวะสมดุลของระบบนิเวศ ๒. เพื่อศึกษาหลักมรรคมืองค์ ๘ ในพุทธปรัชญาเถรวาท ๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักมรรคมืองค์ ๘ ในพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อการรักษาภาวะสมดุลของระบบนิเวศ ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ระบบนิเวศเสียสมดุล คือ ปัจจัยที่เกิดจากธรรมชาติและจากมนุษย์ โดยเฉพาะมนุษย์เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ระบบนิเวศเสียสมดุลเพราะพฤติกรรมที่ขาดจริยธรรมต่อสิ่งแวดล้อมของมนุษย์นั้นทำลายทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศมากที่สุด ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อทำที่และพฤติกรรมที่ทำให้มนุษย์ปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมในลักษณะของการทำลายและไม่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม คือ ทศณะที่ยึดมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางซึ่งมีแนวคิดความมนุษย์เป็นนายของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สนใจเฉพาะผลประโยชน์ของตนเท่านั้น หลักที่จะนำมาใช้เพื่อการรักษาภาวะสมดุลของระบบนิเวศ คือ มรรคมืองค์ ๘ ในพุทธปรัชญาเถรวาท เริ่มต้นที่สัมมาทิฐิ ความเห็นหรือทัศนคติที่ถูกต้องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของสรรพสิ่ง ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตบนโลกนี้ล้วนมีคุณค่าเพื่อตัวมันเองและเพื่อสิ่งที่มีมันเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เมื่อมีความเห็นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องแล้ว (สัมมาทิฐิ) ความคิดที่ถูกต้อง (สัมมาสังกัปปะ) วาจาที่ถูกต้อง (สัมมาวาจา) และการกระทำที่เหมาะสม (สัมมากรรม) รวมถึงการประกอบอาชีพการงาน (สัมมาอาชีวะ) ย่อมถูกต้องดีงามและมรรคข้ออื่นๆ ทั้งสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิจะเป็นตัวสนับสนุนให้การปฏิบัติมรรคมืองค์ ๘ นั้นครบถ้วน สมบูรณ์และกฎของการปฏิบัติมรรคมืองค์ ๘ นั้นจะต้องปฏิบัติในสัดส่วนที่เหมาะสมและปฏิบัติไปพร้อมๆ กัน เมื่อปฏิบัติได้เช่นนี้แล้ว การรักษาภาวะสมดุลของระบบนิเวศย่อมสำเร็จผล

คำสำคัญ : ระบบนิเวศ, ภาวะสมดุลของระบบนิเวศ, มรรคมืองค์ ๘, พุทธปรัชญาเถรวาท

^๑ สาขาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Philosophy and Religion, Faculty of Humanities, Kasetsart University, Thailand

^๒ ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Department of Philosophy and Religion, Faculty of Humanities, Kasetsart University, Thailand

Abstract

The purposes of this study were as follows: 1. To study the ecological equilibrium 2. To study of Noble Eightfold Path in Therevada Buddhist 3. To analytical study of Noble Eightfold Path in Theravada Buddhist Philosophy and the ecological equilibrium. The results of the study found that important factors which compromise ecological imequilibrium are caused by the nature and humans. Especially humans are the main cause of the imequilibrium because of their unethical behavior to environment results in destruction of nature resources and ecosystem. The key factor that causes destructive and unfriendly human behavior to environment is anthropocentrism which has a human-centered assumption of value. This considers that human-beings are master of the nature and concerned only about their own benefits.

The methods to be used to maintain ecological equilibrium is the Noble Eightfold Path from Theravada Buddhism. First, Right View which is the view that relationship of all living and non-living things are valuable for both themselves and other things relating to them. When the view on the environment is right, Right Thought, Right Speech, Right Action including Right Livelihood on the environment will be also right. In addition, Right Effort, Right Mindfulness and Right Concentration will support the practice of all the path. Practicing the Noble Eightfold Path has to follow these rules; ๑. Each path should be practiced in appropriate proportion as set in the conceptual framework. ๒. All paths should be practiced simultaneously .If humans can practice the Noble Eightfold path as the rules above, maintaining the ecological equilibrium will be acheived

Key words: Ecological, Ecological Equilibrium, Noble Eightfold Path, Therevada Buddhist

๑. บทนำ

การดำรงชีวิตของมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม ไม่มีมนุษย์คนใดสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้เพียงลำพังโดยไม่พึ่งพาสิ่งแวดล้อม ในทางปรัชญาสิ่งแวดล้อมนั้น มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันตลอดเวลา ในลักษณะเป็นวงจรวัฏจักร ทุกฝ่ายมีกิริยาและปฏิกริยาต่อกันเสมอ ไม่อาจบอกได้ว่าฝ่ายไหนมากกว่ากัน เพราะว่าทุกฝ่ายอิงอาศัยกัน ในการดำรงอยู่และดำเนินไป พิจารณาให้ลึกลงไปถ้าปราศจากธรรมชาติย่อมไม่มีมนุษย์ แต่ถ้าไม่มีมนุษย์ธรรมชาติก็ยังเป็นธรรมชาติอยู่ได้^๓ ดังนั้น ถ้าสิ่งแวดล้อมเกิดการเปลี่ยนแปลงย่อมส่งผลกระทบต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ที่อาศัยในสิ่งแวดล้อมนั้นด้วย หากระบบใดระบบหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ย่อมส่งผลกระทบต่อระบบและทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตอื่น ซึ่งเราเรียกระบบนี้ว่า “ระบบนิเวศ” (Ecosystem) มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ สิ่งมีชีวิต และสิ่งไม่มีชีวิต^๔ ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กันก่อให้เกิดการหมุนเวียนของแร่ธาตุสารอาหารและการถ่ายทอดพลังงาน โดยผ่านการกินต่อกันเป็นทอดๆ ที่เรียกว่าห่วงโซ่อาหารหรือสายใยอาหาร มนุษย์เป็น

ส่วนหนึ่งที่รวมอยู่ในระบบนิเวศ เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีการพึ่งพาสิ่งแวดล้อมเพื่อการดำรงชีวิตเหมือนสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ในระบบนิเวศ

มนุษย์เป็นผู้บริโภคที่มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติมากที่สุด มนุษย์พยายามแสวงหาผลประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมโดยใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาอำนวยความสะดวกและสนองความต้องการอย่างไม่มีขีดจำกัด ซึ่งก็หมายความว่ามนุษย์ได้สร้างปัญหาให้สิ่งแวดล้อมและเป็นผู้ทำลายสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศลงไปทุกขณะ^๕ เพื่อสนองความประสงค์ด้านต่างๆ อันหาความเพียงพอไม่ได้ ได้คุณค่าบ้างไร้คุณค่าบ้าง ถูกต้องตามศีลธรรมบ้างละเมิดศีลธรรมบ้าง ล้วนมีผลกระทบต่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบนิเวศที่มีอยู่เดิม ทั้งในทางทำลายและทางสร้างสรรค์ของระบบนิเวศนั้น

ปัญหาสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศที่เกิดจากมนุษย์ เป็นปัญหาที่ค่อยๆ เพิ่มความรุนแรงโหดร้ายขึ้นตามลำดับ การแก้ไขบำบัดฟื้นฟูและป้องกัน ย่อมทำได้ยากด้วยแนวทางของวัตถุนิยม บริโภคนิยมและสุขนิยม เป็นต้น หากไม่สามารถจัดการมนุษย์ให้ได้ผลดีก่อน โดยเริ่มต้นด้วยการศึกษาที่ดีถูกต้อง และพอเพียงให้คนมีวุฒิภาวะทาง

^๓ สิทธิ บุตรอินทร์, **ปรัชญานิพนธ์**, (กรุงเทพมหานคร: เครือบริษัทสำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๙), หน้า ๒๓.

^๔ นิตยา เลหาทะจินดา, **พื้นฐานสิ่งแวดล้อมศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๙), หน้า ๙.

^๕ วศิณา จันทศิริ และ สิริพิชญ์ วรรณภาส, **มนุษย์กับระบบนิเวศ**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๗), หน้า ๒.

เหตุผลและคุณธรรม เป็นได้ทั้งคนเก่งและคนดีไปพร้อมๆ กัน

มนุษย์นั้นถือได้ว่าเป็นผู้ที่มิชอบบพาทสำคัญที่เป็นทั้งผู้อนุรักษ์ และผู้ทำลายสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ ดังนั้น สาเหตุที่ทำให้ระบบนิเวศเสียสมดุล คือ มนุษย์ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นในการแก้ปัญหาที่ตัวมนุษย์ โดยการทำให้มนุษย์เป็นผู้ที่มีคุณภาพ มีจิตสำนึก ผิดชอบซื่อสัตย์ คุณโทษ ความรัก ความห่วงหา ความทะนุถนอม จะไม่สร้างปัญหา คนจะมีคุณภาพต้องใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือ ประเด็นของการพัฒนาคนให้มีคุณภาพต้องพัฒนาให้ครบ ๔ ด้าน และครอบคลุมหลักไตรสิกขา ศีล สมาธิและปัญญา ตามหลักภavana ๔ ได้แก่^๖ ๑) การพัฒนาทางกาย คือ พัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว ๒) พัฒนาด้านความพลดี หรือศีล ทำให้มนุษย์มีวินัยในการทำมาหาเลี้ยงชีพ มีวินัยต่อการใช้ชีวิตและวินัยในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และการอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อม ๓) การพัฒนาด้านจิตใจ เป็นเรื่องเกี่ยวกับคุณธรรม ความรู้สึก แรงจูงใจ และสภาพของจิตใจซึ่งเป็นเรื่องของความสุขความพอใจ ความสดชื่น เบิกบาน ๔) พัฒนาด้านปัญญา คือ มีความรู้ มีความเข้าใจหลักเหตุและผล มีทัศนคติ ค่านิยมและแนวคิดที่ถูกต้องเหมาะสมบนหลักของเหตุผล สามารถปฏิบัติต่อสรรพสิ่งทั้งปวงได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

พุทธธรรมที่เป็นหลักในการพัฒนา มนุษย์ให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพและมี

คุณสมบัติครบทั้ง ๔ ด้าน ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมกับทุกกลุ่มบุคคล เหตุการณ์ สถานการณ์ หรือแม้กระทั่งยุคสมัยหรือกาลเวลา คือ มรรคมีองค์ ๘ ซึ่งการที่บุคคลจะพัฒนาตนเองได้นั้น ต้องอยู่บนพื้นฐานความคิดและเชื่อว่ามนุษย์นั้นสามารถที่จะพัฒนาศักยภาพตนเองได้จากขั้นพื้นฐาน คือ ปุถุชน จนถึงระดับสูง คือ เป็นอริยบุคคลได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า ทนโต เสฏโฐ มนุสเสสุ^๗ คือ ผู้ที่ฝึกฝนแล้วเป็นผู้ที่ประเสริฐที่สุดในหมู่มนุษย์^๘ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัย มีความประสงค์ที่จะศึกษาเชิงวิเคราะห์มรรคมีองค์ ๘ ในพุทธปรัชญาเถรวาทกับภาวะสมดุลของระบบนิเวศ เพื่อศึกษาว่ามรรคมีองค์ ๘ มีความสำคัญต่อการรักษาภาวะสมดุลของระบบนิเวศอย่างไร

๒.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาค้นคว้า ๓ ประการดังนี้

๒.๑ เพื่อศึกษาภาวะสมดุลของระบบนิเวศ

๒.๒ เพื่อศึกษาหลักมรรคมีองค์ ๘ ในพุทธปรัชญาเถรวาท

๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์มรรคมีองค์ ๘ ในพุทธปรัชญาเถรวาท กับการรักษาภาวะสมดุลของระบบนิเวศ

๓. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

^๗ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๒๑/๓๒.

^๘ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๒๑/๑๓๓.

^๖ องปญจก.(ไทย) ๒๒/๗๙/๑๔๔-

๓.๑ ทำให้ทราบภาวะสมดุลของระบบนิเวศ ปัจจัยที่ทำให้ระบบนิเวศเสียสมดุล รวมทั้งแนวทางในการป้องกันและการแก้ปัญหาในระบบนิเวศ

๓.๒ ทำให้ทราบหลักมรรคมีองค์ ๘ ในพุทธปรัชญาเถรวาท

๓.๓ ทำให้ทราบแนวทางในการนำหลักมรรคมีองค์ ๘ ในพุทธปรัชญาเถรวาทมาประยุกต์ใช้ เพื่อการรักษาภาวะสมดุลของระบบนิเวศ

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอน ดังนี้

วิธีการรวบรวมข้อมูล

๔.๑ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎก ฉบับแปลเป็นภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ.๒๕๓๔ เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ ส่วนที่เป็นนอร์ธกฤดา ตำรา เอกสารงานวิจัย วารสาร และข้อเขียนของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา

๔.๒ นำข้อมูลเหล่านั้นไปสังเคราะห์ วิเคราะห์ นำมาสรุปผลการวิจัยเพื่อนำเสนอต่อไป

แหล่งข้อมูลที่ค้นคว้า ได้แก่ หอสมุดมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตวังน้อย หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดกลาง

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต หอสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๕. ผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่า สาเหตุหลักที่ทำให้ระบบนิเวศเสียสมดุลนั้นเกิดจากทัศนะของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม คือ ทัศนะที่ถือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric View) เป็นทัศนะที่มนุษย์เชื่อว่าตัวเองนั้นถูกสร้างขึ้นมาเพื่อครอบครองและเป็นนายธรรมชาติ มนุษย์เท่านั้นเป็นผู้กำหนดคุณค่าให้กับทรัพยากรธรรมชาติ เมื่อจุดเริ่มต้นความเชื่อของมนุษย์เป็นเช่นนี้แล้ว ธรรมชาติจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์ปรารถนาและโลกอยากจะได้มาครอบครองเป็นของตน และธรรมชาติจะตกเป็นเหยื่อแห่งความปรารถนาของมนุษย์ พฤติกรรมที่มนุษย์แสดงต่อสิ่งแวดล้อมนั้นจะออกมาในรูปแบบของการรุกราน ทำลาย และรุนแรงต่อธรรมชาติ ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมทั้งในอดีต ปัจจุบันและเป็นปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตล้วนเกิดจากพฤติกรรมที่ขาดจิตสำนึกที่ดีต่อทรัพยากรธรรมชาติของมนุษย์ทั้งสิ้น

ที่ผ่านมาได้มีการแก้ไขปัญหาผ่านกระบวนการศึกษาโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างเดี่ยวแต่ดูเหมือนว่ายิ่งแก่งัดเดินไปสู่ทางตันทั้งนี้เพราะกว่าที่จะพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต้องใช้เวลาอย่างมาก ดังนั้น หากเราใช้หลักพระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการแก้ปัญหา ซึ่งมีหลักคือ การลดความโลภ กิเลส และตัณหาให้เบาบางอย่างแท้จริง และพร้อม

ทั้งหลักการแก้ปัญหาที่ชาวพุทธนำมาใช้ คือ หลักอริยสัจ ๔ ซึ่งประกอบด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค และมีธรรมะที่ใช้เป็นกระบวนการ ในการที่จะบรรลุถึงการแก้ปัญหา คือ มัชฌิมาปฏิปทา หรือมรรคมืองค์ ๘ อัน ประกอบด้วยแนวทาง ๘ ประการ^๙ คือ ๑) สัมมาทิฐิ (Right View) หมายถึง ปัญญาอัน เห็นชอบ ความเห็นชอบ ความเห็นถูกต้อง ๒) สัมมาสังกัปปะ (Right Thought) หมายถึง ความดำริชอบ ความคิดชอบ ความคิดถูกต้อง ๓) สัมมาวาจา (Right Speech) หมายถึง วาจาชอบ วาจาถูกต้อง ๔) สัมมากัมมันตะ (Right Action) หมายถึง การงานชอบ ทำ ถูกต้อง ปฏิบัติถูกต้อง ๕) สัมมาอาชีวะ (Right Livelihood) หมายถึง ความเลี้ยงชีวิตชอบ ทำอาชีพถูกต้อง ๖) สัมมาวายามะ (Right Effort) หมายถึง ความเพียรชอบ ความเพียร ถูกต้อง ๗) สัมมาสติ (Right Mindfulness) หมายถึง ความระลึกชอบ ๘) สัมมาสมาธิ (Right Concentration) หมายถึง ความตั้งจิต มั่นชอบ ตั้งจิตไว้ถูกต้อง

มรรคมืองค์ ๘ กับการรักษา ภาวะสมดุลของระบบนิเวศ

มรรคมืองค์ ๘ เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญในการพัฒนาหรือปรับเปลี่ยน พฤติกรรมของมนุษย์ และเมื่อบุคคลนั้นได้ ฝึกฝนตนเองตามขั้นตอนของมรรคมืองค์ ๘ แล้วย่อมเป็นผู้ที่มีความสมบูรณ์ทั้งในทางโลก และทางธรรมคือ เป็นทั้งคนเก่งและคนดี ใน ส่วนของการปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมนั้น ด้วยคำ

สอน “มัชฌิมาปฏิปทา (มรรค ๘)...ทางสาย กลาง” จะช่วยให้มนุษย์บริโภค ทรัพยากรธรรมชาติเพียงพอกับความต้องการ ไม่บริโภคฟุ่มเฟือยเหมือนปัจจุบัน และโชคดี ของมวลมนุษย์ที่แนวทางการบริโภคอย่างเป็น ธรรม อย่างรู้คุณค่า เพราะพระพุทธรองค์ได้ บัญญัติเป็นพระวินัยอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ดี แล้ว ไม่มีข้อสงสัยอีกต่อไป ส่วนทางสายกลาง นั้นพระองค์ไม่ได้ระบุวิธีการปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติ ต้องนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง

สัมมาทิฐิ กับการรักษาภาวะ สมดุลของระบบนิเวศ

สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) ความเห็นที่ ถูกต้องเกี่ยวกับการรักษาภาวะสมดุลของ ระบบนิเวศ

(Right View on the Ecological Equilibrium) ในเบื้องต้นต้องมีความเข้าใจ หรือความเชื่อที่ถูกต้องเกี่ยวกับ สิ่งแวดล้อมหรือธรรมชาติที่มีอยู่บนโลกนี้ ไม่ ว่าจะจะเป็นสิ่งมีชีวิตใดๆ ล้วนมีคุณค่าเพื่อตัวมันเอง และเพื่อสิ่งที่มันเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย มนุษย์ไม่ควรที่จะมุ่งแสวงหาผลประโยชน์จาก สิ่งแวดล้อมโดยไม่คำนึงถึงผลเสียหรือ ผลกระทบที่ตามมา และมีความเห็นที่ถูกต้อง ว่าสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่มิประโยชน์ต่อมนุษย์ใน ด้านร่างกาย จิตใจและปัญญา และที่สำคัญคือ ต้องมีความเห็นว่าความสุขที่แท้จริงของมนุษย์ ไม่ได้มีเพียงแต่การอาศัยวัตถุภายนอกเท่านั้น และมนุษย์เองควรมีแนวคิดที่แสดงความ อ่อนโยนและดำเนินชีวิตที่กลมกลืนกับ สิ่งแวดล้อม

^๙ ที.ม.(ไทย) ๑๒/๑๓๕/๑๒๖-

พุทธปรัชญาถือว่าความเห็นหรือความรู้ (ทิวี่) เป็นตัวการที่สำคัญมากที่สุดที่จะกำหนด

วิถีชีวิตของมนุษย์ เริ่มตั้งแต่การแปลความหมายของสิ่งที่รับรู้ จะให้ค่า จะวินิจฉัย จะเห็นด้วย ไม่เห็นด้วย แล้วชักนำความคิด การพูด และการกระทำอย่างไรกับบุคคล และกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้มันเป็นที่มาของพฤติกรรมหรือการกระทำต่างๆ

การคิด การกระทำ และพฤติกรรมใดก็ตามของมนุษย์ที่ได้ทำลายสภาพที่ตั้งามระบบนิเวศให้เสื่อมโทรมไป สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญซึ่งมนุษย์จะต้องมีความเข้าใจอย่างถูกต้อง มีตัวอย่างในพระไตรปิฎกที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติห้ามไม่ให้ทิ้งอาหารที่เหลือลงในของสดเสี้ยว และน้ำที่มีสัตว์อยู่ เพราะการทิ้งของเศษเหลือเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อม สร้างมลภาวะให้เกิดขึ้น^{๑๐} นอกจากนั้นต้องเห็นอีกว่าสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ เกิดจากตัวมนุษย์ โดยเฉพาะการจัดการกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่ภายใต้ความไม่รู้ (อวิชชา) ความหยานอยากที่ผิด (ตัณหา) และจากการยึดมั่นในแนวทางที่ผิดพลาดไม่ตรงต่อความเป็นจริง (อุปทาน) ดังนั้นการจัดการกับปัญหานี้ต้องมีระบบการจัดการที่ถูกต้องภายใต้แนวทางแห่งสติ สมาธิ และปัญญา ซึ่งมีความเชื่อมั่นว่าในแนวทางนี้มนุษย์สามารถจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมนี้ได้ด้วยตัวของมนุษย์เอง

สัมมาสังกัปปะ กับการรักษาภาวะสมดุลของระบบนิเวศ

สัมมาสังกัปปะ (การดำริชอบ) ความคิดที่ถูกต้องเกี่ยวกับการรักษาภาวะสมดุลของระบบนิเวศ (Right Thought on the Ecological Equilibrium) เมื่อมนุษย์มีความเห็นชอบในเบื้องต้นแล้วย่อมจะทำให้มีความดำริชอบ ซึ่งในการประยุกต์ใช้กับปัญหาสิ่งแวดล้อม ข้อนี้นี้ชี้ทางออกอย่างชัดเจนว่ามนุษย์ต้องดำริถึงรากเหง้าสาเหตุของปัญหาของสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน คือ อวิชชาและตัณหาของมนุษย์เองเป็นสาเหตุและคิดหาทางป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ตลอดจนการมีความคิดริเริ่มปรับปรุงแก้ไขและร่วมมือกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง เมื่อมนุษย์มีแนวคิดทางสิ่งแวดล้อมถูกต้องถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ เพราะความคิดจะเป็นพลังที่จะผลักดันให้เกิดพฤติกรรมเชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อม หากเกิดแนวคิดที่ผิด เช่น คิดว่ามนุษย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล (Anthropocentric view) มองธรรมชาติเป็นทาส และมีฐานะต่ำกว่ามนุษย์ ธรรมชาติจะมีค่าต้องนำมารับใช้มนุษย์ และมนุษย์มีสิทธิอันชอบธรรมที่จะตัดแปลง บังคับ ตักตวงผลประโยชน์จากธรรมชาติสิ่งแวดล้อมได้ตามใจชอบ หรือมีไว้เพื่อเป็นอำนาจต่อรองทางการเมือง สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นรากฐานความคิดที่ผิด ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของการทำให้ระบบนิเวศเสียสมดุล และก่อให้เกิดผลกระทบต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมและต่อตัวของมนุษย์เอง

^{๑๐} ม.ม. (ไทย) ๓๒/๓๖๔/๓๕๙.

สัมมาวาจา กับการรักษาภาวะสมดุลของระบบนิเวศ

สัมมาวาจา (วาจาชอบ) เกี่ยวกับการรักษาภาวะสมดุลของระบบนิเวศ (Right Speech on the Ecological Equilibrium) ในด้านจริยธรรมสิ่งแวดล้อมนี้การมีวาจาชอบสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับการสื่อสารหรือการโฆษณาเผยแพร่ในการให้ความรู้ข่าวสารที่ถูกต้องเกี่ยวกับชีวิตและสิ่งแวดล้อมไม่พูดชักจูงยั่วยุให้ทำลายสิ่งแวดล้อม (สื่อเสียดทางสิ่งแวดล้อม) ไม่ให้ข้อมูลข่าวสารอันเป็นเท็จทางสิ่งแวดล้อมเพื่อบิดเบือนให้เป็นประโยชน์แก่มนุษย์แต่เพียงฝ่ายเดียว (พูดเท็จทางสิ่งแวดล้อม) รวมทั้งให้ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อม หรือให้คำแนะนำในเชิงสร้างสรรค์ว่าทุกคนสามารถช่วยในการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมได้อย่างไร รวมถึงการสนทนาพูดคุยในความเป็นจริงทางสิ่งแวดล้อม ในคุณค่าของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อชีวิตให้เหตุผลเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

สัมมากรรมันตะ กับการรักษาภาวะสมดุลของระบบนิเวศ

สัมมากรรมันตะ (กระทำชอบ) เกี่ยวกับการรักษาภาวะสมดุลของระบบนิเวศ (Right Action on the Ecological Equilibrium) นอกจากการมีความเห็นชอบการดำรงชอบ และเจรจาชอบแล้ว การกระทำในสิ่งที่ชอบกล่าวได้ว่ามีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้แก่ กายสุจริต ๓

การกระทำชอบทางกาย จัดอยู่ในกุศลกรรมบถ ๑๐ ได้แก่

ละเว้นการฆ่า และการล่าสัตว์ หมายถึง การล่าสัตว์ทุกชนิดเพื่อการล่าหรือเพื่อบุชายัญและรวมไปถึงการไม่ทำลายพืชสัตว์โลกทุกชนิดไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉาน ย่อมรักชีวิตของตน มีความตั้งใจที่จะรักษาชีวิตไว้ให้ยาวนานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ มองเห็นชีวิตตนมีคุณค่าควรแก่การถนอม เรามีความรู้สึกรักชีวิตเราอย่างไร คนอื่น หรือสัตว์อื่นก็มีความรู้สึกรักชีวิตของตนอย่างนั้น^{๑๑} และสรรพชีวิตอยู่บนโลกนี้ พระพุทธองค์จึงทรงให้เหตุผลในการไม่เบียดเบียนชีวิตสัตว์อื่นดังนี้

“สัตว์ทุกประเภท ย่อมสะดุ้งกลัวโทษทัณฑ์ สัตว์ทุกประเภท ย่อมรักชีวิตเปรียบตนเองกับผู้อื่นอย่างนี้แล้ว ไม่ควรฆ่าเอง ไม่ควรใช้ให้คนอื่นฆ่า”^{๑๒}

ละเว้นการลักขโมย หมายถึง ควรถือประโยชน์ตามที่ธรรมชาติได้ให้มาไม่ควรไปเร่งหรือเพิ่มผลผลิตโดยใช้สารเคมี จนกลายเป็นการทำลายธรรมชาติ และเป็นมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม ไม่ควรฉกชิงทรัพยากรธรรมชาติ จากสิ่งแวดล้อม โดยมิได้รับรู้ถึงความเจ็บปวด ความทุกข์ทรมานหรือการพังทลายของสิ่งแวดล้อม เป็นการล่วงละเมิดเหตุปัจจัยแห่งการดำรงอยู่ของสิ่งทั้งหลาย เมื่อสิ่งต่างๆ มีอยู่เป็นอยู่อย่างอิงอาศัยกันอย่างเป็นระบบเอื้ออาทรต่อสิ่งมีชีวิต

^{๑๑} วุฒิน อินทสระ, พุทธจริยศาสตร์, (กรุงเทพฯ: มจร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๕๙), หน้า ๖๐.

^{๑๒} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๒๙-๓๓๐/๓๒.

ทั้งหลาย การล่งละเมิดโดยการเปิดบังเอา มา สนองต่อความต้องการของตนแต่เพียง อย่างเดียวจึงถือว่าเป็น อทินนาทานทาง สิ่งแวดล้อม

ละเว้นการประพฤติผิดทางเพศ หมายถึง เว้นจากประพฤติผิดในกาม ผู้ ประพฤติผิดศีลข้อนี้จะทำให้ชีวิตมีภัยคุกคาม หรือมีศัตรูมาก ในทำนองเดียวกัน ด้าน สิ่งแวดล้อมถ้ามนุษย์ประพฤติผิดต่อธรรมชาติ โดยมองธรรมชาติเป็นเสมือนผู้หญิง มนุษย์มี การลักลอบตัดต้นไม้หรือฆ่า จับสัตว์มากักขัง ไว้ เป็นต้น นับว่าเป็นการล่งละเมิดสิทธิของ ธรรมชาติ เสมือนหนึ่งว่ามนุษย์รังแกธรรมชาติ

เมื่อมนุษย์งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ การขโมยทรัพย์สินการสิ่งแวดล่อม ย่อมที่จะทำ ให้สิ่งแวดล่อมเหล่านั้นคงอยู่ได้ ไม่ถูกทำลาย ให้สูญสิ้นไปนั่นเอง ที่สำคัญมนุษย์นอกจากละ เว้นจากการฆ่าสัตว์หรือทำลายป่าแล้ว แต่ยัง ต้องปกป้องและรักษาธรรมชาติโดยจัดหา วิธีการที่ดีที่สุดด้วย

สัมมาอาชีวะ กับการรักษา ภาวะสมดุลของระบบนิเวศ

สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ) เกี่ยวกับการรักษาภาวะสมดุลของระบบนิเวศ (Right Livelihood on the Ecological Equilibrium) สามารถนำมาประยุกต์ใช้ เกี่ยวกับเรื่องของสิ่งแวดล่อมในแง่ที่ว่ามนุษย์ ต้องไม่ยินยอมประกอบอาชีพที่จะส่งเสริมการ ทำลายสิ่งแวดล่อม เช่น การประกอบอาชีพใน ด้านที่เกี่ยวกับการผลิตเคมีภัณฑ์ที่ทำอันตราย ต่อสิ่งแวดล่อมทั้งมวล หรืออาชีพที่เกี่ยวข้อง กับการทำลายสิ่งแวดล่อม ไม่ว่าจะโดยตรง

หรือโดยอ้อมก็ตาม เช่น อาชีพการค้าอาวุธ หรืออุปกรณ์ล่าสัตว์ เป็นต้น รวมทั้งอุปกรณ์ อันเป็นเครื่องมือที่จะนำไปทำลายสิ่งแวดล่อม

พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงอาชีพที่ ชาวพุทธไม่ควรทำในสมัยพุทธกาลที่เรียกว่า วัณชชา ๕ ประการที่อุบาสกไม่ควรทำ คือ การค้าขายคัสตราวุธ การค้าขายสัตว์ การค้า ขายเนื้อ การค้าค้าขายของมีนเมา และการ ค้าขายยาพิษ^{๑๓} เพราะอาชีพดังกล่าวเป็น อาชีพที่เป็นไปเพื่อการเบียดเบียนชีวิตและ เป็นผลร้ายต่อมนุษย์และสิ่งแวดล่อม ใน ปัจจุบันสังคมมีความซับซ้อน ได้มีอาชีพ หลากหลายมากมายที่เอื้อโอกาสในการทำลาย สิ่งแวดล่อม ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ดังนั้นใน การที่จะเลือกประกอบอาชีพใดๆ จะต้อง พิจารณาให้ดีว่าอาชีพใดเป็นอาชีพที่เป็นไป เพื่อการทำลาย หรือส่งเสริมในการรักษา สิ่งแวดล่อม

ในการเลือกประกอบอาชีพนั้น ต้องพิจารณาว่าอาชีพอะไรที่เป็นไปเพื่อ ประโยชน์สุขและความสมดุล และความมั่นคง ของมนุษย์กับสิ่งแวดล่อมก็ส่งเสริมสนับสนุน ให้ประกอบอาชีพนั้นอย่างถูกต้อง เพราะการ ประกอบอาชีพที่ถูกต้องเท่ากับเป็นการ สนับสนุนให้มีการรักษาสิ่งแวดล่อมที่ดีนั่นเอง แต่ถ้าหากพบว่ามีอาชีพใดที่มีผลต่อการ ทำลายสิ่งแวดล่อม ก็มีมาตรการในการ ป้องกัน ควบคุม และบทลงโทษ ทั้งในรูปแบบ ของกฎหมาย ศีลธรรมวัฒนธรรม และ มาตรการอื่นทางสังคมต่อไป

^{๑๓} อัง.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๓๗๗/

สัมมาวายามะ กับการรักษา ภาวะสมดุลของระบบนิเวศ

สัมมาวายามะ (ความพยายามชอบ) เกี่ยวกับการรักษาภาวะสมดุลของระบบนิเวศ (Right Effort on the Ecological Equilibrium) ในการดูแลรักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่ยากในสังคมปัจจุบัน เพราะสิ่งที่กระตุ้นให้มนุษย์ละเลยต่อหน้าที่ที่ถูกต้องของตนเองได้ ตัวอย่างเช่น การทำลายป่าและการล่าสัตว์อาจจะอำนวยความสะดวกในการเลี้ยงชีพ หรือการเป็นอยู่ที่ดีในสังคมได้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้ความพยายามอดกลั้นต่อสิ่งล่อใจที่จะนำไปสู่การทำลายสิ่งแวดล้อม ความเพียรพยายามในสิ่งที่ถูกต้องเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอันหนึ่งในอริยมรรค เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาดังกล่าว เพราะพระพุทธเจ้าตรัสว่า “ผู้มีความเพียร ถึงความสิ้นทุกข์”^{๑๔} การที่จะแก้ปัญหาก็สำเร็จไปด้วยดีนั้นก็ต้อง มีความพยายามอย่างชาญฉลาด ต่อเนื่องเป็นระบบ มีความเหมาะสมและครบวงจร โดยเฉพาะการจัดการสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ต้องอาศัยความเพียรของทุกฝ่ายเข้ามาช่วยกันแก้ไขปัญหาก็ พระพุทธเจ้าได้ทรงจำแนกความเพียรในการจัดการกับสิ่งต่างๆ ดังนี้^{๑๕}

^{๑๔} อัง.จตุกก.(ไทย) ๒๓/๓๕/๒๖.

^{๑๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุต

โต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์

ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร: มหา

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๗๙๙.

๑) สังวรปธาน คือ ความเพียรระวังปิดกั้นมิให้ความชั่วหรือความไม่ถูกต้องเกิดขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องของการป้องกันนั่นเอง

๒) ปหานปธาน คือ เพียรละหรือกำจัด ความไม่ถูกต้องความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว

๓) ภาวนापธาน คือ เพียรสร้างสรรค์ความเจริญ ที่ยังไม่ได้ทำให้เกิดขึ้น

๔) อนุรักษนาปธาน คือ เพียรรักษาความเจริญของงาม ความถูกต้องที่เกิดขึ้นแล้ว ให้เจริญยิ่งขึ้นไป

สัมมาสติ กับการรักษาภาวะ สมดุลของระบบนิเวศ

สัมมาสติ (การระลึกชอบ) เกี่ยวกับการรักษาภาวะสมดุลของระบบนิเวศ (Right Mindfulness on the Ecological Equilibrium) มนุษย์ต้องใช้สติคือความระลึกในทางที่ชอบในทุกเรื่องเพื่อให้เกิดการยั้งคิด โดยเฉพาะเรื่องของสิ่งแวดล้อมนั้นมนุษย์จะต้องได้รับการย้าเตือนให้รู้จักธรรมชาติของชีวิตและสิ่งแวดล้อมมีวิธีและปฏิบัติอย่างถูกต้อง พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า ผู้มีสติเป็นผู้เจริญทุกเมื่อ และทรงสอนให้ทุกคนฝึกสติเพื่อให้เห็นความเป็นจริงที่เกี่ยวข้องทั้งพาอาศัยซึ่งกันและกันกับสิ่งทั้งหลายตามกระบวนการแห่ง ปฏิจจสมุปบาท คือ สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นเพียงธรรมชาติที่เกิดขึ้นจากการอิงอาศัยซึ่งกันและกัน การมีสติจะทำให้มองเห็นได้ถูกต้องว่ามนุษย์ไม่ได้แบ่งแยกจากธรรมชาติ และทำให้มนุษย์รู้ว่าการทำลาย

ธรรมชาติคือการทำลายตัวมนุษย์เอง ในทางกลับกันถ้ารักษาและพัฒนาธรรมชาติสิ่งแวดล้อมก็เท่ากับเป็นการรักษาและพัฒนามนุษย์อีกด้วย

สัมมาสมาธิ กับการรักษาภาวะสมดุลของระบบนิเวศ

สัมมาสมาธิ (การตั้งจิตมั่นชอบ) เกี่ยวกับการรักษาภาวะสมดุลของระบบนิเวศ (Right Concentration on the Ecological Equilibrium) ในพระสูตรต้นตปิฎกได้กล่าวถึงคุณประโยชน์ของสิ่งแวดล้อมว่าส่งเสริมการปฏิบัติธรรม พระเถระทั้งหลายที่บำเพ็ญเพียรอยู่ในป่าได้พรรณาสถาถึงธรรมชาติสิ่งแวดล้อมว่ามีผลต่อการปฏิบัติธรรมไว้ดังนี้ “เมื่อใดบัณฑิตมีจิตใจเบิกบาน นั่งฟังพิจารณาธรรมอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำทั้งหลายอันคารดาชไปด้วยดอกโกสุ่มและดอกมะลิที่เกิดในป่า อันวิจิตรงดงาม ย่อมไม่ได้ประสยนิตเป็นอย่างอื่น ยิ่งไปกว่าการฟังพิจารณาธรรมนั้น”^{๑๖} สภาพจิตใจที่เบิกบานเช่นนี้เป็นสิ่งสำคัญ ในการจัดการสิ่งแวดล้อมจะต้องมีจิตใจที่มีความเข้มแข็ง มั่นคงและหนักแน่นไม่ย่อท้อต่อการแก้ไข ปัญหาและอุปสรรคทั้งหลาย ลักษณะสำคัญทางจิตใจของนักสิ่งแวดล้อมควรมีลักษณะจิตใจที่มีความตั้งมั่นไม่หวั่นไหว มีความสุข ผ่องใสบริสุทธิ์อยู่ภายใน และมีความพร้อมสูงในการทำงานด้านสิ่งแวดล้อม นั่นคือ มีความอดทน และมีความเชื่อมั่นว่าการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแนวทางที่ถูกต้องดีแล้ว ย่อมจะทำให้มนุษย์สามารถพ้นจากวิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมได้

การปฏิบัติมรรคมีองค์ ๘

การที่จะรักษาภาวะสมดุลของระบบนิเวศตามหลักมรรคมีองค์ ๘ นั้นจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติให้ครบทุกมรรค และปฏิบัติไปพร้อมๆ กัน เนื่องจากมรรคมีองค์ ๘ แต่ละข้อมิได้มีความสมบูรณ์ในตัวเอง ดังนั้นในการปฏิบัติมรรคมีองค์ ๘ ให้ได้ผลดีจริงนั้นจะต้องปฏิบัติให้ครบทุกมรรค ไม่ควรขาดมรรคใดมรรคหนึ่งไป และปฏิบัติไปพร้อมๆ กันทั้ง ๘ มรรค หากแยกมรรคข้อใดข้อหนึ่งไปย่อมได้ผลไม่เต็มที่ และที่สำคัญคือต้องปฏิบัติให้สม่ำเสมอต่อเนื่อง ในมรรคทั้ง ๘ จะต้องมีความเป็นแกนกลาง คือ ตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงปลายทางจิตต้องแน่วแน่มั่นคงในสิ่งที่กระทำอยู่ และมรรคทั้ง ๘ มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันตั้งแต่ข้อแรกจนถึงข้อสุดท้าย แต่ละข้อต่างก็สนับสนุนเกื้อกูลกันไปตามลำดับ

ถ้าจะเปรียบการรักษาภาวะสมดุลของระบบนิเวศตามหลักมรรคมีองค์ ๘ กับต้นไม้ที่มีส่วนประกอบ คือ ส่วนราก ส่วนลำต้น และ ส่วนใบ ดอก ผล ได้ดังนี้

ส่วนราก ส่วนสำคัญที่สุดของต้นไม้คือราก เมื่อได้น้ำ อาหารที่สมบูรณ์รากย่อมจะแข็งแรง มั่นคง สัมมาทิฐิ เปรียบเหมือนรากของต้นไม้ กล่าวคือ มนุษย์เมื่อเริ่มต้นมีความเห็นถูกต้อง หรือเข้าใจถูกเรื่องโลกและชีวิตโดยเฉพาะเข้าใจถูกเกี่ยวกับคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติเข้าใจว่ามนุษย์ต้องอยู่กับสิ่งแวดล้อมในลักษณะของการเกื้อกูลต่อกันไม่ใช่ทำลายกัน มนุษย์เมื่อมีความเห็นที่ถูกต้องพอเหมาะแล้วย่อมส่งผลถึงมรรคข้อต่อไปเกิดขึ้นตามมา

^{๑๖} ชู.เถร.(ไทย) ๒๖/๕๒๓/๔๓๐.

ส่วนลำต้น ต้นไม้ถ้ามีรากที่สมบูรณ์ ย่อมจะส่งผลให้ลำต้นแข็งแรงเช่นไร สัมมาทริภีก็เช่นเดียวกัน มนุษย์เมื่อมีความเห็นและความเข้าใจที่ถูกต้องในสัดส่วนที่พอเหมาะแล้วย่อมจะส่งผลให้เกิด สัมมาสังกัปปะ คือ มีความดำริถูกต้องในการดำรงชีวิต การที่จะดำรงชีวิตให้เป็นสุขได้ทั้งโลกนี้และโลกหน้านั้น ตนเองต้องตั้งต้นจากการมีความคิดที่ดีงาม ในกรณีของการดูแลสิ่งแวดล้อมก็เหมือนกันต้องคิดว่าการที่เราดูแลรักษาธรรมชาติไม่ใช่เพราะว่าธรรมชาติมีสิทธิที่จะอยู่และไม่ใช้เพื่อป้องกันสัตว์ต่างๆ ในระบบนิเวศวิทยาให้พ้นภัย แต่เพราะว่าเราต้องอาศัยธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดและเพื่อความสุขของเราด้วย

ส่วนใบ ดอก และผล ต้นไม้ที่มีราก และลำต้นที่แข็งแรงแล้วเมื่อถึงเวลาที่จะออกดอก ออกผลย่อมจะได้ดอกผลที่สวยงามและสมบูรณ์ ในการรักษาความสมดุลของระบบนิเวศก็เช่นเดียวกัน เมื่อมนุษย์มีความเห็นถูกต้อง และความคิดที่ถูกต้องเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติในสัดส่วนที่พอเหมาะแล้วย่อมทำให้เวลาพูดหรือกล่าวถึงสิ่งแวดล้อมเราย่อมจะพูดถึงคุณค่าและประโยชน์รวมถึงความจำเป็นและความสำคัญของการรักษาสิ่งแวดล้อม รวมถึงการให้ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม (สัมมาวาจา) การกระทำในสิ่งที่ชอบก็มี ความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของสิ่งแวดล้อมเช่นกัน เพราะเมื่อมนุษย์งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ การขโมยทรัพยากรสิ่งแวดล้อมย่อมจะทำให้สิ่งแวดล้อมเหล่านั้น คงอยู่ได้ (สัมมากรรมันตะ) หรือแม้แต่การเลือกประกอบอาชีพก็จะเลือกทำงานที่สุจริตเท่านั้น

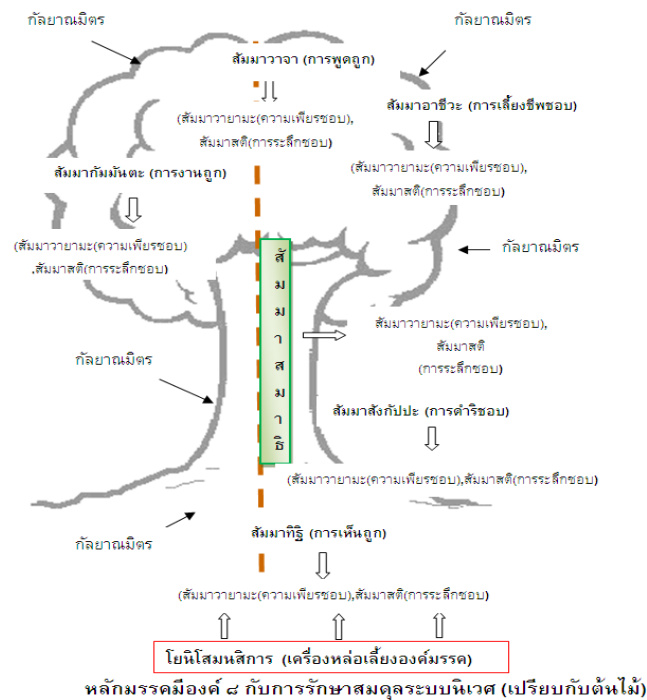
ประกอบอาชีพที่ไม่เป็นการทำลายสิ่งแวดล้อม (สัมมาอาชีพะ) มรรคทั้งสามนั้นเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกทางกาย วาจา และการกระทำ ซึ่งจะเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้น เป็นตัวบ่งชี้ว่าคุณคนนั้นมีพื้นฐานความเชื่อ และความคิดอย่างไร

บุคคลที่จะสามารถปฏิบัติสิ่งที่ถูกต้องดีงามให้ได้มั่นคงย่อมต้องมีความเพียร (สม่าเสมอ) ความอดทนต่อสิ่งล่อใจที่จะนำไปสู่การทำลายสิ่งแวดล้อม (สัมมาวายามะ) ซึ่งความเพียรเป็นคุณธรรมสำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา บุคคลจะประสบความสำเร็จในการกระทำการใดรวมทั้งการรักษาระบบนิเวศได้ก็เพราะความเพียร นอกจากจะมีความเพียรแล้วสติก็เป็นสิ่งที่สำคัญ (สัมมาสติ) สติจะช่วยควบคุมจิตใจไว้และให้อยู่กับสิ่งที่กำลังกระทำหรือที่เกี่ยวข้องในเวลานั้นๆ สติจะคอยย้ำเตือนให้ระลึกถึงแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะปฏิบัติมรรค จะต้องมีสัมมาวายามะและสัมมาสติเป็นตัวควบคุมอยู่ตลอดเวลา และสิ่งที่เป็นหลักหรือเป็นแกนที่จะทำให้มรรคทั้ง ๗ นั้นมั่นคงอยู่ได้คือ สมาธิ (สัมมาสมาธิ) เพราะสมาธินั้นถือเป็นแกนกลางคือความแน่วแน่มั่นคงในทางที่ถูกต้องจะทำให้การคิดและกระทำที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าว บรรลุเป้าหมายได้

การปลูกต้นไม้ให้เจริญเติบโต แผ่กิ่งก้านสาขาให้ร่มเงา ให้ผลผลิตงดงาม ต้องอาศัยดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ อากาศและสภาพแวดล้อมต้องมีความเหมาะสมกับประเภทของต้นไม้ ฉันทใด มนุษย์จะมีความเข้าใจถูกในความเป็นจริงของโลกและชีวิตนั้น

จำเป็นต้องมีครู หรือเรียกว่า กัลยาณมิตร คือ ผู้แนะนำบอกกล่าวในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม คอย กีดขวางไม่ให้มีสิ่งใดมารบกวนหรือทำลายได้ เมื่อมีผู้บอกแนะแนวทางที่ถูกต้องแล้วจำเป็น จะต้องนำสิ่งดีงามเหล่านั้นมาพิจารณา ไตร่ตรองถึงคุณประโยชน์ของสิ่งเหล่านั้น คือ โยนิโสมนสิการ เมื่อพิจารณาเห็น

คุณประโยชน์แล้วจะทำให้มุ่งมั่นปฏิบัติเพื่อสิ่ง ที่ดีต่อไป บุคคลเมื่อมี กัลยาณมิตร และโยนิโส มนสิการ แล้วการปฏิบัติมรรคมีองค์ ๘ จะ บรรลุเป้าหมายที่ตั้งเอาไว้ได้อย่างแน่นอน ดัง ภาพ

๖. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ทำให้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่ามีคุณลักษณะเด่นของ หลักธรรมที่ควรจะได้มีการศึกษาเพิ่มเติม เพื่อ ประโยชน์ต่อการศึกษาต่อไป คือ

๑. สันโดษในพุทธปรัชญาเถรวาท กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการ รักษาสิ่งแวดล้อม
๒. ศึกษาบทบาทของกฎหมาย ที่มีผลต่อการรักษาสิ่งแวดล้อม
๓. ผลกระทบของวิทยาศาสตร์ สมัยใหม่ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม (ผลดี - ผลเสีย)

๗.สรุป

แนวคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric view) ลักษณะแนวคิดนี้ มุ่งให้ความสำคัญกับมนุษย์มากที่สุด มนุษย์เป็นสิ่งเดียวที่มีคุณค่ามาก ส่วนสิ่งแวดล้อมนั้นมิได้มีคุณค่าในตัวแต่อย่างใดจะมีคุณค่าได้ก็ต่อเมื่อมารับใช้มนุษย์ เมื่อมีแนวคิดเช่นนี้จึงทำให้มนุษย์ขาดจิตสำนึกในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ มุ่งเอาประโยชน์จากธรรมชาติเพียงอย่างเดียว ปัญหาที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมจึงยากที่จะแก้ไข ปัญหาสำคัญอยู่ที่ทัศนคติที่มีต่อธรรมชาติ ส่งผลต่อพฤติกรรมที่แสดงออกต่อธรรมชาติ ปัญหาที่กล่าวมาเกิดขึ้นทั้งหมดนั้น เป็นปัญหาความไม่รู้ (อวิชชา) ของมนุษย์ ไม่รู้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างนั้นมีความสัมพันธ์กัน เกี่ยวพันแบบเป็นห่วงโซ่

หากสิ่งใดได้รับผลกระทบสิ่งที่อยู่ในระบบนิเวศนั้นก็จะได้รับผลกระทบด้วยเช่นกันจนทำให้เสียสมดุลของระบบนิเวศในที่สุด

แนวทางปฏิบัติตามหลักมรรคมีองค์ ๘ สามารถทำให้ผู้ที่ปฏิบัติตามได้รู้เห็นตามความเป็นจริงว่าธรรมชาติเป็นระบบแห่งความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งปวง และมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาตินั้น เป็นองค์ประกอบที่อิงอาศัยเป็นเหตุปัจจัยแก่กัน หากธรรมชาติถูกทำลายมนุษย์ก็จะไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ดังนั้นในการที่จะรักษาภาวะสมดุลให้กับระบบนิเวศทางธรรมชาตินั้นวิธีที่จะทำให้ได้ผลดีที่สุดก็ต้องเป็นวิธีทางธรรมชาติ คือใช้หลักธรรมที่เกิดจากธรรมชาติ นั่นคือ ทางสายกลาง (มรรคมีองค์ ๘)

บรรณานุกรม

- นิตยา เลาหะจินดา. **พื้นฐานสิ่งแวดล้อมศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๙.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- วศิน อินทสระ. **พุทธจริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๙.
- วศินา จันทศิริ และ สิริพิชญ์ วรณภาส. **มนุษย์กับระบบนิเวศ**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๗.
- สิทธิ์ บุตรอินทร์. **ปรัชญานิพนธ์**. กรุงเทพมหานคร: เครือบริษัทสำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๙.

